

В.В. Воробйов

Донецький національний університет, Україна

РОЛЬ ШАРЛЯ ВЕРЖЕНА В СТВОРЕННІ ФРАНКО-АМЕРИКАНСЬКОГО СОЮЗУ 1776 – 1778 рр.

Стаття присвячена вивченню місця та ролі Шарля Вержена в створенні франко-американського союзу. Ш. Вержен був міністром закордонних справ Франції, увійшов в історію як талановитий політик, який став одним з ініціаторів франко-американського союзу. Події другої половини XVIII ст. назавжди змінили баланс сил в Європі. Допомога Сполученим Штатам Америки з боку Франції стала важливою передумовою розвитку молодій державі. Вержен також докладав значні зусилля на залучення Іспанії до боротьби північноамериканських колоній проти Англії.

Війна за незалежність Сполучених Штатів Америки є однією з ключових подій історії Нового часу. Війна мала значний вплив не лише на подальший розвиток Північної Америки, а й відбилася на взаємовідносинах держав Європи, ставши свого роду ареною протистояння різних сил. В першу чергу мова йде про трикутник США – Франція – Іспанія. Важливою складовою частиною війни за незалежність США є становлення франко-американського союзу 1776 – 1778 рр. Франція мала на меті ослаблення Англії шляхом втручання у протистояння у Північній Америці.

Метою даної статті є вивчення витоків формування системи франко-американського співробітництва та аналіз ролі міністра іноземних справ Шарля Вержена.

16 серпня 1776 року Гарніє, французький повірений у справах в Лондоні, повідомив Ш. Вержену про те, що з-за океану була отримана звістка про проголошення Декларації незалежності та створення США. В листі міністру Гарніє повідомив: «Якщо супротив американців буде переможним, тоді настане незабутня епоха, коли Англія перестане являти собою причину занепокоєння для Франції, та вплив останньої зростатиме паралельно із занепадом Британської імперії» [1, р. 585]. Звістка про проголошення Декларації викликала значний ентузіазм у Франції. Сутність, принципи Декларації вітали не лише послідовники Руссо, але й значна частина правлячого класу. У французькому суспільстві зростала упевненість в необхідності допомоги американським патріотам.

Рішучий крок американців також зміцнив надію Вержена на активне втручання з метою надання допомоги колоністам. Міністр враховував і той факт, що громадська думка у Франції була також на боці американців. Військові зусилля англійців не дали бажаного результату, тому якраз настав час втрутитися у конфлікт. Вержен також сподівався на ухвалу подібного роду військового втручання з боку французького народу.

Власну позицію та обґрунтування доцільності втручання у конфлікт Вержен висловив у мемуарі, який було представлено королівській раді 31 серпня 1776 року. У засіданні ради брали участь Людовік XVI, Морепа, Сен-Жермен, Сартін та Вержен. Учасники наради фактично ухвалили мемуар ще до початку його розгляду.

Власне документ починається з роздумів про загальні принципи, які лежали в основі існування соціальних інститутів. До таких Вержен відносив досягнення суспільних переваг та безпеки, зазначаючи, що саме на них базується життя суспільства. В разі якщо суспільство спромоглося досягти цих засад, то його можна вважати сталим. З огляду на такі твердження Вержен зазначав, що метою будь-якого уряду має бути дотримання переваг країни, якою він керує.

Після роздумів про війну та Англію Вержен нарешті переходить до висвітлення головного питання – чи варто Франції втручатися у війну на боці американських колоністів? Мемуар містить у собі детально розроблену та доволі ґрунтовну аргументацію доцільності втручання, причому невідкладного.

Використовуючи аргументацію Бомарше, міністр писав: «Нині є унікальна можливість для Франції помститися за всі віроломства й наруги, зроблені Англією в минулому, а також унеможливити їхнє повторення на довгі часи в майбутньому. Англія була вічним ворогом Франції, що ревнує до її величі, що заздрить її багатій землі й перевагам її розташування, що використає всю міць для нападу на Францію або для зімкнення проти неї всієї Європи. Нині ж існує можливість, яка не повториться й через століття, – знищити гординю Англії й зменшити її вплив. Якщо ж спробувати зважити всі переваги й недоліки війни проти Англії з урахуванням обставин, то переваги безсумнівно будуть більше вагомими; не тільки можливо нині вчинити покарання й ослаблення небезпечної сили цієї країни, але й багато чого витягти із дружби з новою республікою. Союз між Францією й Сполученими Штатами не є випадковою комбінацією, що зникне із закінченням війни. Ніщо не може розділити два народи, зв'язані великими морськими шляхами; торговельні зв'язки створюють ланцюг, який, якщо й не вічно, то дуже довго буде існувати» [1, р. 567-577].

Вержен також розмірковував про ситуацію в Європі, він вважав її надзвичайно вигідною для запланованої акції. Події в цьому світі тісно зв'язані, а умови, у яких Європа опинилася після закінчення Семирічної війни, створюють можливість для втручання Франції й установлення американської незалежності. Однак Семирічна війна змінила положення цієї країни; її престиж зменшився, разом з тим, як якесь відшкодування за це, її сусіди стали спостерігати за нею менш сторожкими очима. Австрія хоча й не стала співницею, однак відносини між країнами є зовсім мирними. Фрідріх II завжди був людиною, за якою треба було уважно спостерігати, однак у нього нині немає ніякої войовничості, і, навпаки, з'явився злісний інтерес до будь-яких неприємностей, які можуть обрушитися на Англію; він ніколи не забуде її відмови під час його власних труднощів, його представники в Парижі постійно переконують французького міністра в тім, що коли Франція виявиться залученою в американську суперечку, то їй не слід побоюватися Пруссії. «Я запевняю вас», – писав Вержен своєму міністрові в Лондон, – «що куди більш можливо, щоб добрий християнин вступив у союз із дияволом, чим я з Англією». Росія далеко й у цариці Катерини немає бажання війни; звернувши увагу на ці сприятливі обставини, Вержен у такий спосіб закінчив свій мемуар: «Коли його величність скористається такою унікальною можливістю, що не повториться в століттях, ми зуміємо нанести Англії удар, що знищить її гординю й уведе її міць у відомі границі... і він (король) одержить славу, настільки дорогу для його серця, стати благодійником не тільки для свого народу, але і для всіх націй» [1, р. 586-588].

У підсумку цих великих міркувань Вержен висловився за приєднання до справи американських колоністів без коливань. Скоріше за все такі погляди одержали схвалення короля та його колег. Людовик, хоча й мав мінімальні симпатії до колоністів і не мав смаку до війни, був млявим, інертним парубком й, якщо його міністри визначилися з їхньою політикою, то він не мав бажання їм протистояти. Перкінс пише: «Американець, якому могли бути відомі секрети королівської Ради, міг прийти до думки, що година звільнення його країни вже близька» [2, р. 688].

Отже, з огляду на розмірковування міністра іноземних справ Франції бачимо, що в Європі Сполучені Штати знайшли доволі серйозного прибічника. Наступним кроком у цій політичній грі став пошук інших прибічників в Європі. Одним з претендентів виявилася Іспанія. Але для включення цієї країни до спільної акції треба було провести серйозні переговори.

Єдина затримка в ухваленні рішення про негайні дії полягала у необхідності повідомити Іспанію про наміри Королівської Ради та просити її про допомогу. Дотримуючи дух Фамільного Пакту, 7 вересня 1776 р. Вержен ознайомив іспанців зі змістом свого мемуару й звернувся до іспанського короля з пропозицією про співробітництво.

Іспанці не були проти війни з Англією, однак були готові брати участь у ній лише на умовах значної винагороди. Так, 8 жовтня 1776 р. у Парижі була отримана відповідь Х. Грімальді. Іспанський міністр відразу відкинув будь-які альтруїстські мотиви можливого вступу у війну: «Війна ведеться або на захист збереження власних володінь, або з метою відвоювання чогось в інших», а в цьому випадку анексія Португалії є основною метою Іспанії, окрім того це також буде сприяти зміцненню престижу Бурбонів у цілому. Вержен був не проти анексії Португалії іспанцями, однак не мав намір уплутуватися у війну з Англією винятково заради інтересів Іспанії. Слід зазначити, що в цей же час Бомарше звернувся до Конгресу із закликом почати морську війну проти Португалії.

Однак, перш ніж Вержен відправив свою остаточну відповідь у Мадрид, стали надходити збентежуючі звістки про серйозні невдачі американської армії, про захоплення англійцями Лонг-Айленда й падіння Нью-Йорку. Отримані звістки сильно остудили запал прихильників негайного початку війни з Англією. І вже 20 жовтня 1776 р. Вержен повідомляв у Мадрид, що він порадив королю Людовику XVI не поспішати. «Усі обставини нині складаються так, що від його Католицької величності вимагається розуміння того, що американці можуть не вижити внаслідок нестачі засобів до опору», – писав Вержен. Іспанії слід почекати, а час рішучої допомоги американцям буде залежати лише від їхніх власних успіхів.

5 листопада 1776 р. Вержен направив у Мадрид ще більш велике послання, наповнене запевняннями приязні, що природно існує між настільки близькими родичами, як Бурбони, однак послання також містило ясне ствердження, що Франція вже не бажає швидких дій і що плата, яка вимагається Іспанією за надання допомоги, неприпустима. «Король Франції завжди буде ставитися без заздрості», – писав Вержен, – «до територіального росту іспанської монархії, однак він не приховує від іспанського короля, свого дядька, що завоювання Португалії стурбує всіх суверенів, зацікавлених у збереженні балансу, і що вони не будуть спокійно спостерігати за зростаючою міццю Дому Бурбонів за рахунок приєднання залишку Іспанського півострова. Якщо пан Грімальді правий у тому, що війна починається заради здобуття чого-небудь, то таким великим здобутком слід уважати зменшення могутності Англії. Давайте ж доб'ємося відділення її колоній у Північній Америці, а потім скорочення її торгівлі, обмежені її фінанси зроблять цю державу менш бентежною й менш зарозумілою».

Внаслідок невдач американської армії восени 1776 р. Франція на час була змушена повернутися до колишньої політики потурання американцям і надання їм таємної допомоги військовими матеріалами, а також до принизливої політики умиротворення Англії. До того ж усунення рішучого прихильника воєнних дій Грімальді й заміна його графом Х. Флоридабланка в 1777 р. також спричинили зміну настроїв у Мадриді: Іспанія, будучи прихильною до прагнень американців, воліла уникнути будь-якого приводу до війни з Англією й, навпаки, не бажала встановлення жодних прямих відносин із речниками Конгресу, спрямованими домагатися від неї істотної допомоги [3, р. 204]. Іспанські поставки військових матеріалів для колоністів тривали, але з дотриманням заходів таємності й надавалися у вигляді приватної ініціативи. Так, 24 грудня 1776 р. Хосе де Гальвес, міністр Індії, направляє розпорядження Луїсу де Унзага, іспанському губернатору Луїзіани, у якому повідомляє губернатора Унзага, що він незабаром «отримає через Гавану й іншими способами, які тільки доступні, зброю, боєприпаси, обмундирування й хінін, про які просили англійські колоністи (тобто американці), та за вашим наказом необхідно почати завбачливі й найсекретніші заходи, щоб ці вантажі могли бути доставлені під

виглядом продажу їх приватними купцями». Одночасно міністр Гальвес повідомив Дієго Хосе Наварро, губернатору Куби, що він незабаром «отримає різноманітні вантажі, зброю та інші матеріали», які губернаторові слід переправити Унзага разом «з постачаннями пороху, наявного у Гавані», а також «будь-якими мушкетами, які можуть бути там же, однак із упевненістю, що вони незабаром можуть бути повернуті на місце» [4, р. 28]. У наступні перші два місяці 1777 р. іспанські поставки військових матеріалів у США здійснювалися через Новий Орлеан, а порох переправлявся з Мексики [5, р. 339].

Протягом довготривалого часу з-за океану приходили винятково маловтішні звістки, так що французький кабінет уже почав сумніватися в самій можливості успіху справи американських інсургентів, а отже, і в їхній необхідності офіційного визнання нової держави й встановлення з нею союзницьких відносин. За цих умов Континентальний Конгрес вирішує почати активні дії, щоб домогтися встановлення повномасштабних відносин із Францією.

Таким чином, французький міністр Шарль Вержен доклав значні зусилля для створення франко-американського союзу, використовуючи при цьому сприятливі міжнародні обставини. Важливим елементом цього союзу стала Іспанія. Безумовно, що підтримка американських інсургентів мала на меті не лише завдання шкоди Англії, а й виступала в ролі засобу захисту французьких володінь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Histoire de la participation de la France à l'établissement des Etats Unis d'Amerique. Correspondance diplomatique et documents, 5 t. / ed. par. Doniol H. – Paris, 1886 – 1892. – Т. 1.
2. Perkins J.B. France in the Revolution. Ch. VI / Perkins J.B. – London, 1997.
3. Van Tyne C.H. The American Revolution. 1776 – 1783 / Van Tyne C.H. – New York Harpers, 1905.
4. Selig R.A. The Washington-Rochambeau Revolutionary route in the State of New York, 1781 – 1782 / Selig R.A. – N.Y. : Hudson River Valley Greenway, 2001.
5. Risch E. Supplying Washington's Army / Risch E. – Washington D.C. : Center of Military History United States Army, 1981.

В.В. Воробьев

Роль Шарля Вержена в создании франко-американского союза 1776 – 1778 гг.

В статье рассматривается становление франко-американского союза. Данный союз стал важной вехой в борьбе североамериканских колоний Англии за независимость. Одним из инициаторов взаимодействия Франции и североамериканских колоний стал министр иностранных дел Шарль Вержен. Изучение мемуаров этого политика и дипломатической переписки позволило рассмотреть особенности формирования франко-американского союза. Шарль Вержен приложил немалые усилия и для привлечения Испании в число стран, сочувствующих американским колонистам. Именно благодаря деятельности Вержена Испания присоединилась к программам помощи американским инсургентам.

V.V. Vorobyov

Charles Vergennes' Role in Franco-American Union Creation in 1776 – 1778

The given article is devoted to the research of Franco-American union creation. This union became the main event in the North American colonies fight for independence. The initiator of this union was Minister of Foreign Affairs of France Charles Vergennes. Research of the memoirs helped us to understand the main tendencies in Franco-American union creation. Charles Vergennes endeavoured to include Spain into the Union. Because of the activity of Vergennes, Spain united the aid programs for American insurgents.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2011.